

A CIGÁNY, ROMA TEHETSÉGGONDOZÁS INTÉZMÉNYEI

ACIGÁNY, ROMA ÉRTELMISÉG, A ROMA értelmiségi elit kinevelése olyan társadalompolitikai célkitűzés, amivel a közvélemény viszonylag széles köre – nemcsak a polgárjogi célokkal rokonszenvező vagy éppen az ilyen célokért küzdeni is hajlandó szűkebb értelmiségi csoportok – egyet tud érteni. Az ehhez szükséges eszközökről, intézményi feltételekről analógiásan gondolkodva hamarosan az elmúlt évszázad nagy horderejű kísérleteihez jutunk. Az ösztöndíjazás, a tehetséggondozó középiskolák a 20. század jellegzetes eszközei voltak, hogy a nép, különösen a falusi szegénység körében rejtőző tehetségtartalék az egész társadalom érdekében feltáruljon, az ide tartozó fiatalok esélyt és támogatást kapjanak a magasabb szintű művelődésre, a felsőbb társadalmi osztályokba való belépésre – egyúttal tanulják meg a közéletben is képviselni népüket.

A tehetségnek és a tehetséggondozásnak ez a felfogása és gyakorlata elsősorban a két világháború közötti népi gyökerű eszmerendszerekben, szociográfiában, irodalomban nyerte megalapozását, kibontakozása részint egyházi, civil, állami ösztöndíjakban és kollégiumokban valósult meg. Az ilyen eszmei alapozású kollégium a második világháború után a NÉKOSZ mozgalomban érte el legnagyobb eredményét, amely fennállásának néhány éve alatt a parasztsorból származó fiatalok százait juttatta magasabb műveltséghez, indította el művészi pályán vagy vértette fel olyan intellektuális eszközökkel, amelyekkel versenyképesek maradtak az értelmiségi pályákon a kollégiumból való kikerülésük után is.

A népi kollégium és elődjei hatásának egyik fontos része valószínűleg abban van, hogy az intenzív felkészítés a csoporttal együttes elhelyezésben (lakhatás), kollégiumi rendszerben folyt. Azaz a családi szocializáció korrekciója rövid időn belül nagyon intenzív hatásrendszerben történt.

A népi kollégium – és közvetlen elődje a Györfly Kollégium – sok szempontból eltér híres elődjétől, az Eötvös Kollégiumtól, amelyet (francia mintára) a kiválóak nevelése, az elitképzés érdekében még az első világháború előtt alapítottak. Bár az Eötvös Kollégiumban is tag lehetett mindenki származásától, társadalmi háttérétől függetlenül – ez a meritokrácia alapja –, de közvetlen társadalompolitikai célja nem volt. Társadalmi szerepe természetesen annál inkább, hiszen az Eötvös Kollégium a tudomány nagyjait adta a magyar társadalomnak és a világnak, akiknek egyúttal – természetesen – a társadalmi pozíciójuk is magas volt vagy lett.

A népi kollégium határozott társadalompolitikai célokat képviselt mind bázisa, célcsoportja, mind tevékenységének és módszereinek tekintetében. Értelemszerűen nem lehetett mentes az indoktrinációtól, hiszen szegényparaszt gyerekekből rövid idő alatt városi értelmiségi elitet akart nevelni. Az átnevelés nemcsak az öntudatot érintette, hanem az identitás egészét is át kellett hatnia ahhoz, hogy sikeres legyen. Az Eötvös Kollégium elit-tudata a tudomány magas szintű művelésére alapozódott, a népi kollégiumban a tárgyi-szakmai tudás mellett a társadalom kiválasztottainak elitjébe tartozásra.

Nem tekintjük itt most át azoknak az évtizedeknek a történetét, amikor a népi kollégiumi gondolat – eltérő megnevezésekkel, némileg eltérő célcsoporttal – újra és újra formát öltött. Ezek az erőfeszítések elsősorban azért fulladtak kudarcba, mert egyetlen lépéssel akarták áthidalni a deprivált, szegény rétegek és a közép-vagy felső rétegek közötti műveltségbeli szakadékot, az ismeretek bővítésére koncentráltak, nem pedig a reszocializációt tűzték ki célul.

A rendszerváltozás után a cigány, roma népesség jelent meg egyik olyan célcsoportként, melynek emancipációjához szükségesnek látszott a saját, öntudatos, közéleti, politikai aktivitást mutató értelmiségének kinevelése. Kevés cigány, roma fiatal jutott be a felsőoktatásba, de – mint az előbbi évtizedek kudarcos kísérletei is mutatták – ők sem mindig tudtak a diplomáig eljutni. Az ösztöndíj – az állami ösztöndíjat 1993-ban vezették be a továbbtanuló cigány, roma fiatalok támogatására, a Soros Alapítvány ösztöndíját követve – talán megfelelő eszköz volt ahhoz, hogy a továbbtanulási döntés megszületésére bátorítson, de nem nyújtott biztosítékot a bennmaradáshoz, a tanulási sikereket akadályozó szociokulturális nehézségek leküzdéséhez.

A felsőoktatási intézményekben tanuló cigány, roma diákok támogatására irányuló kísérlet az a három kollégium, amelyet bemutatunk.¹

Történeti visszapillantás

A felsőoktatásban ma a legismertebb tehetséggondozó program a *szakkollégiumi rendszer*, mely az elmúlt évekhez képest egyre nagyobb támogatásban részesül. A szakkollégium, mint fogalom megjelenése Kardos László szerint a NÉKOSZ-hoz köthető,² véleménye szerint a NÉKOSZ utóéletéhez hozzátartozik a napjainkban is létező szakkollégiumi rendszer. 1948-ban, amikor a népi kollégiumokat az első politikai támadások érték, akkor döntött úgy a központ, hogy kollégiumi közösségeit szakmák szerint szervezi újjá, demonstrálva a tanulás és a szakma elsajátításának elsőségét a politikai ambíciókkal szemben. (1976-ban a NÉKOSZ 30 éves jubileum alkalmából rendezett nagyszabású ünnepségek keretében hivatalosan rehabilitálták

1 A tanulmány a három intézmény dokumentumainak elemzésén, a vezetőikkel és a hallgatókkal készült interjúkon alapszik.

2 Kardos László (2000) Amikor a népi kollégiumokról vallanom kell. In.: Pogány Mária, *A NÉKOSZ utóélete*. Budapest, Püski.

a mozgalmat és a Kádár-rendszer saját táborába sorolta tagjait.) A rendszerváltás után a „NÉKOSZ-ügy fokozatosan elvesztette aktualitását, a rendszerváltás után a mozgalomnak már nincs köztörténete”³ Történtek kísérletek a népi kollégiumok újjászervezésére, ám végül egyik sem valósult meg. A mozgalom utóéletével kapcsolatban Pataki Ferenc az 1970-ben alakult Rajk László Szakkollégiumról ír, amely deklaráltnan követni kívánja a népi kollégiumok hagyományait. Az 1980-as években újjáéledtek a szakkollégiumok, amelyekre kevésbé jellemző a politikai aktivizmus, de a tehetséggondozás legmeghatározóbb intézményei. 2003-ban a szakkollégiumok közös gondolkodásának következményeképpen létrejött a *Szakkollégiumi Charta*, melyben a „szakkollégiumiság kritériumait” fogalmazták meg 16 pontban.⁴ A Szakkollégiumi Charta dokumentumát 2003. május 14-én az országban lévő 25–30 szakkollégium közös megegyezéssel elfogadta, mely szerint: „A szakkollégium magas színvonalú szakmai képzést folytató, közösségformáló, autonóm intézmény, melynek célja társadalmi problémákra érzékeny, szakmailag igényes értelmiség kinevelése. A szakkollégium meghatározása: 1. A szakkollégium e formában legalább három éve folyamatosan működő intézmény, együtt lakó egyetemi vagy főiskolai hallgatók közössége. 2. A szakkollégiumi tevékenység középpontjában a magas színvonalú szakmai munka áll. 3. Képzési programjában a szűk szakmai tevékenységen túl a társadalmi problémákra érzékeny értelmiségi képzés is szerepel. 4. Széles körű autonómiával és kiterjedt döntési hatáskörű diákönkormányzattal rendelkezik.”⁵

A Felsőoktatási törvény a következőképpen fogalmaz: „a szakkollégium célja, hogy saját szakmai program kidolgozásával magas szintű, minőségi szakmai képzést nyújtson, segítve a kiemelkedő képességű hallgatók tehetséggondozását, közéleti szerepvállalását, az értelmiségi feladatokra történő felkészülés tárgyi és személyi feltételeinek megteremtését, a társadalmi problémákra érzékeny, szakmailag igényes értelmiség nevelését. A szakkollégium az önkormányzatiság elvére és a szakkollégisták öntevékenységre épül, a szakkollégium tagsága dönt különösen a kollégiumi tagsági jogviszony keletkezéséről vagy megszűnéséről, az önálló szakkollégium szervezeti és működési szabályzatának elfogadásáról, a szakkollégium szakmai programjáról és az ahhoz kötődő szakmai teljesítményekre vonatkozó követelményekről”.

A Szakkollégiumi Charta és a Felsőoktatási törvény által megfogalmazottak tartalmazzák azokat az általános célokat, amelyeket – a diákok társadalmi hovatartozásától függetlenül – el kívánnak érni a szakkollégiumok. Ugyanezek a célok

3 Hordósy Rita (2008) A Népi Kollégiumok Országos Szövetsége. In: Geró Márton (ed) *Kötőjel*. Budapest, ELTE TÁTK, 2008. p. 37.

4 www.szakkollegium.hu 2009. 05. 10.

5 www.szakkollegium.hu 2009. 05. 10. 2003-tól létrejött a Szakkollégiumi Közalapítvány. A szakkollégiumok finanszírozásban részesülnek az Oktatási Minisztérium támogatásával, illetve 2009-ben a Magyar Génius Integrált Tehetséggondozó Program elnevezéssel más típusú finanszírozási forrás is megjelent. Újabb kérdések merülnek fel: hogyan illeszkednek majd a szakkollégiumok a Magyar Génius Programba és a Nemzeti Tehetséggondozó Tanács koncepciójába? Lesz-e Nemzeti Kiválóságok Kollégiuma? Szükség van-e szakkollégiumi akkreditációra?

jelennek meg az általunk bemutatott szakkollégiumokban is – azzal a különbséggel, hogy esetünkben cigány, roma diákokról van szó. Vajon, jogos-e a szakkollégium elnevezés? Milyen manifeszt vagy látens célok, funkciók következnek abból a helyzetből, ha a diákcsoport, közösség tagjait az etnikai hovatartozás köti össze? Mi a különbség a három kollégium között? Mennyire hatékony ez a forma, ezek a formák?

A Romaversitas Alapítvány⁶ Láthatatlan Kollégiuma, Budapest

A Romaversitas a bevallottan elitképző, tehetséggondozó funkciót betöltő Budapesti Láthatatlan Kollégiumot tekintette mintának (Erdélyi Ágnes, a kollégium akkori vezetője személyesen is részt vett a program kidolgozásában).⁷ 1996-ban a Roma Polgárjogi Alapítvány alapította (Horváth Aladár és Kóczé Angéla). 1998-ig szabadegyetemi előadások és nyári egyetemi táborok formájában működött, majd 1998 februárjában a Roma Polgárjogi Alapítvány főállású programigazgatót bízott meg a program menedzselésével és irányításával. A program a Soros Alapítványtól nyert támogatással indult és működött. A Romaversitas Láthatatlan Kollégium 12 fő hallgató és 12 fő „tutor” (szakmai vezető) részvételével indult, rendszeressé váltak a szabadegyetemi előadások, megszerveződött az Egyetemi Klub.

A program célja a felsőoktatásban tanuló tehetséges roma diákok tanulmányainak anyagi és szakmai támogatása, de identitásuk erősítése is.

„A Romaversitas a maga szerény lehetőségeinek a határain belül minél nagyobb mértékben járuljon hozzá a roma középosztály megerősödéséhez... A Romaversitas képviseljen olyan szellemiséget, amely arra ösztönzi a hallgatókat, hogy ne csak az egyéni boldogulásukkal törődjenek, hanem képessé váljanak a roma identitás vállalására, és felelősséget érezzenek a romák sorsáért, jövőjéért is.”⁸

Ezt az összetett célt az alapító okirat is tartalmazza: „A program célja, hogy a tehetséges roma fiatalok számára egyenlő hozzáférést biztosítson a tanuláshoz, segítse a tanulók szakmai fejlődését, és szakértői támogatást nyújtson a kisebbségi lét lehető legtöbb aspektusában.”

A képzési program szemináriumai (egy tanévben hat szeminárium) is tükröződik a kettősség: készségfejlesztő szeminárium, közgazdasági szeminárium, pedagógiai szeminárium (kooperatív tanulás, differenciálás, drámapedagógia stb.), kisebbségi és emberi jogi szeminárium, kvalitatív szociológiai módszertan, roma politikatörténet.

A Soros Alapítvány finanszírozása idején⁹ – a „láthatatlan kollégium” szellemében – tutori rendszer alakult ki, s a diákok által választott tutorok is díjazásban ré-

6 www.romaversitasalapitvany.hu 2009.június 09.

7 <http://www.amarodrom.hu/archivum/2007/05/15.html>

8 www.pesticivil.hu/files/8/0/8/1/8081_Program%202006-2007.doc

9 A finanszírozási problémák folyamatosan jelen vannak az Alapítvány életében, hiszen mint civil szervezet elsősorban pályázatokra, adományokra, támogatókra támaszkodik. A Soros Alapítvány támogatásának csökkenésével, és a további támogatók hiánya miatt a létszámot két éve csökkentették, a korábbi 80 főről 50 főre.

szesülnek. Az utóbbi években ez az elem finanszírozási okok miatt választhatóvá vált, vagyis a korábbi működéshez képest, nem érint minden hallgatót, ahogyan nagymértékben csökkenteni kellett a résztvevő diákok számát is.

A kéthetente ismétlődő szombati „szabadegyetemi” programokon való részvétel kötelező, továbbá az egyéni megállapodások, hallgatói szerződések kötése, mely során a hallgatók feladatokat és kötelezettségeket vállalnak tanulmányi eredményüket illetően. A vállalt kötelezettségek nem teljesítése esetén vagy túl teljesítése esetén csökken vagy nő az ösztöndíj összege. A hallgatói támogatások sorába tartozik: ösztöndíj, tankönyvtámogatás, utiköltségtérítés, nyelvtanfolyamok, számítástechnikai képzés finanszírozása, külföldi ösztöndíj támogatás. Bár a Kollégium önálló, civil intézmény, mind elhelyezkedése (a Roma Polgárjogi Alapítvány és a Roma Sajtóközpont közös épületében kapott helyet), mind infrastrukturális ellátottsága igen jó, a programokat könyvtárhasználat, jó számítógépes ellátás egészíti ki. A „Romver” keretei közé bejutott hallgatók kivételezettnek érezhetik magukat, akik támogatást kaptak tanulmányaikhoz.

Az identitás erősítése, az együvé tartozás hangsúlyozása, néhány közös program – például gólyatábor, kulturális akciók a Gödör rendezvényein, péntek esti közösségi programok –, az elit-tudat, amit a budapesti helyszín is erősít, főként maga a kialakult szociális háló az erősségei a programnak. A közösséghez való tartozás a hallgatók számára egyértelmű, egymás támogatása és segítése természetes, s mindezt deklarált keretek közé is helyezték, ugyanis 2 éve létrehoztak ún. Szociális Alapot, mely a hallgatók önkéntes befizetéseiből (1–2 ezer forint/fő félévente) finanszírozza a krízis helyzetben lévő hallgatókat.¹⁰

Bár szisztematikus követést nem végeznek (honlapjukon az alumni keretében olvasható a korábban végzett diákok névsora), a „romveresek” számon tartják egymást, különösen, hogy ki hová került: feltűnően sokan az államigazgatás munkaköreiben (roma referens, koordinátor, szakmai vezető, projektvezető, stb.), ezenkívül a szakterületükön elhelyezkedők száma is meghatározó.

Roma Szakkollégium, Gödöllő

A „láthatatlan kollégiumi” alapok és a népi kollégiumi előzmények a Romaversitas programban a felsőoktatási tanulmányok támogatása és a politikai-közéleti képzés, az etnikai identitás kialakítása vagy erősítése egyforma fontosságú program-elemként jelenik meg. A népi kollégiumra emlékeztet az az igénye, hogy az ország valamennyi, felsőoktatásban tanuló roma diákjára kiterjessze szolgáltatásait. Egyelőre egyetlen, budapesti központtal, a tervek szerint regionális képzőhelyek hálózatával.

A Roma Szakkollégium annyiban hasonlít a Romaversitasra, hogy nem felsőoktatási intézményhez kötődik, tagjait az ország egész területéről toborozza. Története

¹⁰ Egyelőre néhány esetben – főként betegség-halál esetén – adott család segítségét, támogatását jelentette. A Szociális Alap néhány tízezer forintot jelent félévente.

nem a Soros Alapítványhoz, hanem egy másik, hazánkban is tevékenykedő, de a Soros Alapítványnál kevésbé ismert külföldi szervezethez, a német Friedrich Ebert Alapítványhoz kötődik.

A Friedrich Ebert Alapítvány¹¹ 1994-ben indította első társadalompolitikai projektjét, a „Kisebbségi programot” Magyarországon. A projekt (felelőse Molnár János) kizárólag a Tolna megyei cigány kisebbségi önkormányzati képviselőket vonja be. A képzés évente hat alkalommal zajlik, melynek keretében meghívott vendégek tartanak előadást.

2004-ben a Friedrich Ebert Alapítvány együttműködést kezdeményezett Teleki Lászlóval, roma ügyekért felelős politikai államtitkárral, s az egyeztető tárgyalások után Solymosi Imre (Esélyegyenlőségi Kormányhivatal Roma Integrációs Igazgatóságának igazgató-helyettese volt, majd a MACIKA elnöke) kapott megbízást az államtitkártól, hogy az Alapítvánnyal együttműködve a fiatal roma generáció számára programot dolgozzon ki. A program közéleti képzésként indult, külön elnevezése nem volt, a csatlakozó diákok többsége, visszaemlékezésükben is „közéleti képzési program”-ként említették. Fő célja olyan közösség létrehozása és működtetése, melynek tagjai a projekt befejezésével is segítői és támogatói lesznek egymásnak, a hálózat kiemelt feladata a roma identitás erősítése.

A hallgatókat a Nemzeti Család és Szociálpolitikai Intézet ösztöndíjasai közül toborozták. Az érdeklődők előbb balatoni táborozáson ismerkedtek meg a program céljával, tevékenységével. Hasonlóan a „Romver” itt nem idézett hallgatóihoz, az első találkozások nagy élménye az volt, hogy sokan először találkoztak más cigány diákokkal, először hallottak a cigányság történetéről, nyelveiről, kultúrájáról – de a cigányokat érő diszkriminációról is.¹² A „közéleti képzés” szakkollégiummá szerveződése során 2006-ban került sor az elvek és a célok konkrét megfogalmazására, leírására:

„A Szakkollégium elsődleges célja a roma identitás megértése, megerősítése, holisztikus és kritikus látásmód fejlesztése. A kollégium küldetésének és működésének három alappillére a kezdetektől fogva az alábbiakban foglalható össze:

- a kollégisták számára olyan lehetőségek biztosítása, mely lehetővé teszi (sic!!) egy nemzetközi mércével mérve is magas szakmai színvonal elérését;
- társadalmilag érzékeny és jól informált értelmiségiek képzése, a szakkollégisták önkifejtésének, önkitaljesedésének elősegítése;
- egy olyan demokratikus közösség működtetése, mely elősegíti a tagok későbbi társadalmi, közéleti aktivitását, szerepvállalását”.¹³

11 A szervezetet 1925-ben alapították Németországban, szociáldemokrata értékeknek elkötelezett alapítvány. A világnak mintegy 100 országában van valamilyen képviselete. Magyarországon 1990 eleje óta tevékenykedik, politikai képzést folytat. A képzés a legkülönbözőbb célcsoportoknak szól. A roma kisebbségi önkormányzatok képviselőitől kezdve, a parlamenti képviselőkhig. Az Alapítvány támogatja a kisebbségek törekvéseit a képzés, a foglalkoztatás, a politikai és jogi képviselet, valamint a kulturális ügyek területén.

12 A diákokkal készült interjúk PTE BTK Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola dokumentációjában vannak elhelyezve.

13 Roma Szakkollégium, Alapító Okirat – célkitűzések, <http://www.romszakkoll.arw.hu/> 2008. augusztus.

A résztvevők számára az elvek nem voltak még igazán világosak, de – miként az alábbi idézetből kiderül – jól érzékelték a képzés célját:

„Az volt a dolgunk igazából, hogy jól érezzük magunkat, és valamilyen kohézió legyen közöttünk, behívtunk mindenfajta embereket, hogy beszéljessünk. Kicsit idegen és érdekes volt ez nekünk, egy csomó ismeretlen emberrel találkoztunk, egymás között is ismeretlenek voltunk. Másodsorban, én soha nem tanultam cigányul, se a középiskolában, se az egyetemen nem volt cigány osztálytársam. Érdekes volt, mert nem is gondoltam volna, hogy ilyen sok cigány értelmiségi van. Későbbiekben senki sem tudta, hogy hova tegye ezt, nemcsak én, hanem senki nem tudta, sokat beszélgettünk róla, hogy most mit akarnak velünk, vagy hogyan gondolják.”¹⁴

A programot a Fridrich Ebert Alapítvány finanszírozza, meghatározott feltételekkel (létszám,¹⁵ célcsoport, célok). A havonta egy hétvégén szervezett képzést előbb különböző budapesti szállodákban tartották, majd a Roma Szakkollégium megalapításával a gödöllői Szent István Egyetem épületében kaptak helyet. (A szervezeti befogadást az egyetem nem vállalta, bár a tárgyalások még mindig folynak.) A szakkollégium tagjai nem kapnak ösztöndíjat – ennek elvi indokai vannak –, de az útiköltségért, a szállásért és az étkezésért nem kell fizetniük a közös hétvégi programokon, táborozáson és tanulmányi¹⁶ kirándulásokon ingyenes a részvétel.

A szakkollégium manifesztált legfontosabb célja a „kapcsolati hálók” kiépítése: nemcsak a hallgatók egymás közötti kapcsolataira, hanem a meghívott roma közéleti szereplőkkel, politikusokkal kiépíthető kapcsolatokra irányul ez az igény, amit legitimál, hogy a diákok közéleti szerepre készülnek, ehhez pedig elengedhetetlenek látszanak a jó kapcsolatok.

A Szakkollégium sajátosságának nevezhető, hogy az identitáserősítést és a közösségfejlesztést, a romák érdekképviseletének megtanulását tartja fő feladatának, eltérően az általánosan megismert szakkollégiumi elvektől. Az identitáserősítés fő szempontként jelenik meg a programban, ami egyedülállóvá is teszi a magyarországi roma programok sorában. A közösségi kohéziót erősíti, hogy a szervezők rendszeresen meglátogatják diákjaikat otthonaikban, beszélnek szüleikkel, testvéreikkel és rokonaikkal, szinte családtagokká válnak.

A konkrét szakmai tudásba nem tud és nem is akar beleszólni, ami nem is lenne lehetséges. Általánosabb szakmai kompetenciák kialakítása viszont feladata lehetne, de az erre irányuló kísérlet (műhelymunkák) egyelőre nem járt sikerrel – a hallgatók szerint főként a szakmai vezetők hiányzó kompetenciái miatt.

A hallgatók közül néhányan egyúttal a Romaversitas Alapítvány ösztöndíjszai is. Szerintük a Roma Szakkollégium pozitívuma az identitáserősítés, a jó közösség; a Romaversitas pedig az ösztöndíjazás és a szakmai képzés miatt fontos.

14 Az interjú szövege PTE BTK Oktatás és Társadalom Doktori Iskola dokumentációjában található.

15 A szakkollégium hallgatói létszáma a kezdetekben 15–20 fő volt, akik az első találkozón a táborban részt vettek, majd később ez a létszám 25–30 főre növekedett. A szakkollégium 3 napos (péntek délutántól – vasárnap ebédig) hétvégi programján átlagosan 20 fő vesz részt.

16 2008. októberében egy hetes külföldi (Brüsszel) tanulmányi kiránduláson vettek részt a Szakkollégium hallgatói.

(Megjegyezzük, hogy a kérdezett „romver”-esek nem egészen így látják, azaz a közösségépítést ők is a saját programjuk erősségének tekintik.) A valódi cél a diploma megszerzése utáni időszakra történő felkészítés, amikor roma származású szakemberekként képviselik – képviselhetik a cigány népesség, közösségük érdekeit. A szakkollégium törekvései, célja a közéletben történő politikai megjelenés, tagjai között többen gondolkodnak azon, hogy politikai pályára készülnek szakterületétől függetlenül.¹⁷

Wlislócki Henrik Szakkollégium, Pécs

A Pécsi Tudományegyetem BTK Romológia Tanszék mellett szervezett szakkollégium eltérő alapról indult. A három közül ez az egyetlen, amely egyetemen belül szerveződött, tagságát az egyetem nappali vagy levelező tagozatos hallgatói alkotják (alapító Forray R. Katalin professzor).

Elsősorban a romológia tématerülete iránt érdeklődő roma és nem roma származású fiatalok szakmai műhelyként határozza meg önmagát. A szakkollégium céljai közül kiemelkedik: „Egy klasszikus szakkollégium tevékenységéhez híven azonban talán a legfontosabb célkitűzés, hogy teret adjunk azon roma hallgatók szakmai továbbképzésének, akik tanulmányaikon túl is magas szintű oktatásra tartanak igényt. A szakkollégium hozzájárul a szakmailag sokoldalú, piacképes tudású roma értelmiség képzéséhez. A társadalommal, a szociális viszonyokkal, intézményekkel, társadalmi szervezetekkel, stb. való kapcsolatok minden értelmiségi számára alapvető jelentőségűek, ezért a szakkollégiumban helye van a műszaki, gazdasági, egészségügyi, stb. irányultságú diákoknak éppen úgy, mint a bölcsészeti vagy társadalomtudományi szakok hallgatóinak. Távlati cél, hogy a tudományos érdeklődésű diákokat doktori programok felé irányítsuk, és valamennyiük számára kapcsolatokat hozunk létre a munka világával.”¹⁸ Ugyanakkor – amint arra az elnevezés is utal: a 19. század végének nagy magyar ciganológusa volt a névadó – a szakmai tevékenység középpontjában a cigánysággal kapcsolatos ismeretek ápolása, gondozása áll. A szakkollégium kiemelt célja között szerepel a roma származású tanulók tehetséggondozása, segítése, ezzel az etnicitás választási kritériumként a tehetség mellett hangsúlyosan szerepel. Emellett – bár legközelebb a WHS áll a szakkollégiumi modellhez – itt sincsen biztosítva a hallgatók együttes, bentlakásos elhelyezése. Kezdetben volt erre is igény, azonban éppen a roma hallgatók elszigetelődésnek, szegregációnak érezték a külön diákotthoni elhelyezést, ezért erről lemondott a szakkollégium. Az egyetembe való integráltság előnye, hogy a szakkollégium egy-egy kurzusát műveltségi tárgyként kredittel ismerik el egyes karok.

¹⁷ A sajtóban (pl. www.c-press.hu, www.romnet.hu, www.hirszerzo.hu, www.index.hu, www.magyarhirlap.hu, stb.) egyre több cikket, rövid hírt olvashatunk a szakkollégium tagjainak politikai törekvéseiről, terveiről, a korábban csak tervezett és elképzelt politikai szerepvállalás napjainkra konkrét célként fogalmazódik meg.

¹⁸ www.btk.pte.hu 2009. június 09.

Az alapítás a 2001/2002-es tanévben történt. PHARE támogatással, a „Vocational College For Roma Students” elnevezésű program keretében olyan szakkollégium létrehozására került sor cigány és nem cigány hallgatók részére, amely összefogja és integrálja a Pécsi Tudományegyetem különböző karain tanuló diákokat, akik érdeklődnek a romológia témaköre iránt. A kezdeti évek döccenői után a 2004/2005-ös tanévtől – a hallgatói önszerveződésnek köszönhetően – kapott új lendületet a szakkollégium működése, mely azóta is töretlen.

A szakkollégium nem önálló jogi személy, önálló finanszírozása sincsen. A Romológia Tanszék és más együttműködő tanszékek tanárai önkéntes munkával segítik tevékenységét. A tanszéken belül saját teremmel rendelkezik, amelyet a hallgatók¹⁹ által készített és benyújtott pályázataiból bútorozott be, szerelt fel számítógépekkel, könyvtárral. A vezetőtanár (jelenleg: Dr. Varga Aranka) inkább csak hivatalos képviselő és mentor, mint tényleges vezető, a tanszék többi tanára is támogató tag lehet, döntő szerepe a diákvezetőknek van.²⁰ Ezzel is összefügg, hogy tevékenységében több az ötletszerűnek látszó akció, mint a rendszeresség. Ahogyan egyik interjúpartner fogalmaz:

„WHS-ben a diákvezető személye meghatározó, a tanár kevésbé, inkább mentor szerepe van, de alkalmasint ez nem elég, mert szimpatikusan hangzik, demokratikusnak tűnik, de talán jobban működne, ha többet dolgoznának a tanárok.”²¹

Bár szervezeti működési rendjében tételesen megjeleníti tevékenységeit, hogy ezekből egy-egy félévben mit valósít meg, az a diákvezetés érdeklődésén, elkötelezettségén múlik. Az elmúlt években a szakkollégium részt vett kiállítás szervezésében, filmvetítések, kulturális rendezvények, konferenciák szervezésében és lebonyolításában, TDK-ban és OTDK-ban, szerkesztett és kiadott egy szakkollégiumi újságot, a hallgatók kurzust szerveztek, kooperatív módszerekkel dolgoztak fel romológiai témákat. Az elmúlt két tanévben a szakkollégium tagjainak aktivitása egy – amúgy fontos és jelentős, állami gondozott cigány gyermekeket és fiatalokat támogató – egyesületben végzett önkéntes munkára koncentrált, elhanyagolva a tevékenység többi területét.

Az etnikai identitás erősítésének külön szerepe nincsen, annál kevésbé is lehet, mivel a szakkollégiumba való felvételnél, az ottani munkában hangsúlyosan nem feltétel a cigány, roma származás. Fontos feltétel viszont az érdeklődés, elkötelezettség és munka a cigány, roma kultúra, a szociális problémák megoldása érdekében. A közösség szervező eleme mindezek következtében nem is annyira a szakkollégium, mint inkább a romológia, maga a tanszék és a szak. Ez viszont természetesen szegényíti is mind a szakot, mind pedig a szakkollégiumot.

A szakkollégium cigány tagjai valamennyien tagjai a Romaversitasnak is – már csak azért is, mert a WHS is csak a legtörekvőbb, legtehetségesebbnek látszó diá-

19 A hallgatók száma az elmúlt években 20–22 fő volt.

20 Jelenleg Vezdén Kata végzős romológus hallgató, a vele készült interjú a PTE BTK Oktatás és Társadalom Doktori Iskola dokumentációjában található.

21 Az interjú PTE BTK Oktatás és Társadalom Doktori Iskola dokumentációjában található.

kokat veszi fel. Nem tagjai viszont a másik két szervezetnek a nem cigány szakkollégiumi tagok. Ez a különbség azonban nem jelent választóvonalat, törésvonalat még kevésbé.

Az egyetemi keret lehetőséget is ad a hallgatóknak önmaguk kipróbálására, lehetnek szemináriumok, speciálkollégiumok vezetői, TDK és az OTDK szervezői és versenyzői, bekapcsolódnak a tanszék kutatásaiba, részt vesznek egyéb tanszéki munkában könyvtárosként, vizsga felügyelőként.

Összehasonlítás

Mindhárom bemutatott intézmény cigány diákok tehetséggondozását szolgálja. Az egyszerűség kedvéért mind a hármat szakkollégiumnak neveztük, jóllehet önmagukat csak ketten nevezik ily módon. A hallgatók véleménye szerint hasonlóságok és különbözőségek is jelentősek a három szervezet között.

A Romaversitas végzett hallgatóinak meghatározó része a közigazgatásban helyezkedett el, olyan státuszokban, melyekhez az oklevél és a roma származás volt szükséges feltétel. Ez mutatja, hogy jelentős az itt biztosított társadalmi tőke. A kapcsolati háló sokkal hatékonyabb a „Romverben”, mint a másik két szakkollégiumban. Ennek egyik oka, hogy Budapesten működik, s könnyebb bekapcsolódnai a fontosabb munkapiacokba.

A Romaversitasnak magas a presztízse a diákok között, s ez még – különösen a korábbi években – a felsőoktatási intézményben is érződött. A tutori rendszer – ösztöndíjat nemcsak a diák, hanem az őt irányító, általa választott tanár is kapott – növelte az elismertséget. Jellemző a többszörös túljelentkezés, fontosak a képzések, különösen a nyelvvizsga, az ECDL-vizsga lehetősége. A kollégium által kínált munkák is vonzóak: a kutatásokban való részvétel, programszervezés, PR akciók. Az identitás erősítésének alapja a képzési programokon kívül a tekintélyes, magas presztízssű intézmény, a cigány/roma közösség, ahol találkozhatnak a diákok a „sorstársakkal”, „a Mi tudat” az érdeemesek, a kiválasztottak csoportjára épül, s a diákok által önkéntesen szervezett „péntek esti” közösségi (szórakoztató) programok.

A Roma Szakkollégium is kínál közös munkatevékenységet, projekttervezésbe való bekapcsolódást, tanulmányi utakat szervez. Itt a családiasság és a jövő közéleti szereplőinek, politikusainak csoporttudata a közösségi szervező erő. Hiányosnak érzik a hallgatók a vezetők és oktatók szakmai, mindenekelőtt pedagógiai felkészültségét, és hiányolják a Roma Szakkollégium „presztízst”, amit véleményük szerint az egyetemhez való szorosabb kötődés valósíthatna meg.

A Wlislócki az egyetemi munkába, a civil szférában végzett önkéntes segítségbe kapcsolja be a diákjait, és éppen az utóbbira építve a projekttervezés, a pályázattírást, a nyertes pályázat megvalósítása is a tevékenységi körbe tartozik. Míg az előbbi két intézmény hallgatói elégedettek a „felnőtt” vezetéssel és irányítással, itt éppen az öntevékenységet sokallják, keveslik az irányítást, amit a rendszerezettebb és irányított munkához látnának szükségesnek. Ezért „csúszik” el a szakkollégium

részint a formalizált egyetemi tanszék, részint az egyre több munkát követelő külső szervezet felé.

Ha a részleteken túlmenően próbálunk mérleget készíteni, és az elején feltett kérdésekre választ találni, akkor az önelnevezéssel kezdjük.

A Romaversitas – a szójáték utal az universitasra is – „láthatatlan kollégium”, nem szakkollégium tehát, de valami hasonló. Ez a játékos ellebegtetés, szándékolt pontatlanság a tevékenységben is megjelenik. Olyan, a formalizált felsőoktatási rendszeren kívüli intézményre utal, amely kiegészíti, pótolja az egyetemen tanultakat. Feltételezi, hogy a legjobbak nem kapják meg a felsőoktatásban és családi háttérük sem tudja biztosítani azt, ami tehetségük kibontakozásához szükséges lenne, s ezt szervezett öntevékenységgel maguk biztosítják. Az ösztöndíjak, a költségtérítés, könyvtámogatás, a nyelvtanuláshoz, ECDL-vizsgálathoz szükséges források olyan támogatási formák, amelyek fokozzák a készséget a programokban való részvételre. A Romaversitas tagja csak roma etnikumú diák lehet. A látens szocializációs hatások mellett a roma identitás direkt erősítését szolgáló kurzusok, képzések adják azt az eszmei töltetet, amely a politizáló roma értelmiségi elit formálását szolgálja. A kettős cél emlékeztet a bevezetésben felidézett népi kollégiumra.

A Roma Szakkollégium is a felsőoktatástól független szervezet. Bár szakkollégiumnak nevezi önmagát, ez már csak azért sem pontos besorolás, mert a diákok szakmai tudásának fejlesztését nem tűzi ki céljai közé. Tagja csak cigány, roma etnikumú fiatal lehet. Programja, képzése a roma közéletben jártas, a roma közéletet formáló, aktívan politizáló vagy éppen hivatásos politikussá válni kívánó cigány fiatalok csoportját kívánja kialakítani.

A Wliskocki Henrik Szakkollégium felel meg leginkább a szakkollégiumi kritériumnak: egyetemen belül működik, tagjait a cigányság kultúrája, problémái iránt érdeklődő, egyetemi szakján eredményesen tanuló diákok közül választja. A felvétel alapja nem az etnicitás, hanem a kulturális elkötelezettség, és bár a tagok között a cigány, roma etnikumú hallgatók felülreprezentáltak, tudatosan törekszik a multietnikus összetételre. A közéletiség nem képzési programjaiban, hanem a civil szférában végzett önkéntes munkában jelenik meg. Azonban ebben az esetben sincsen szó valódi szakkollégiumról, ehhez hiányzik a célirányosabb tudományos munka, az önfeláldozó tanári vezetés. Nem utolsó sorban az életvitel-szerű együttélés, amely a kollégium egyik lényegi elemét alkotja, és a hatásokat élethosszan tartó erejűvé teszi.

Azt kell tehát megállapítanunk, hogy ezek a szervezetek nem tehetséggondozó (szak)kollégiumok a szó alapvető értelmében, hanem programok, projektek, amelyek saját vállalásuknak többé-kevésbé eleget tesznek. A Romaversitas olyan roma értelmiségi elit csoport kinevelésén fáradozik, amely öntudattal képviseli kibocsátó etnikai közösségének érdekeit tudományos-, szakmai területeken, a közélet különböző színterein – a kiválasztottak összetartó és hatékony csoportját hozza létre. A Roma Szakkollégium célja is hasonló, csak itt kisebb hangsúly esik a szakértelmiségi kvalitásokra, a cél az érdekképviseletre képes politikuskok új nemzedékének

kialakítása. A WHS a tudományos-kulturális elitet szeretné erősíteni, a többségi társadalommal való emancipált együttműködésben – ám valódi szakkollégium-má nem tudott válni.

Kérdés lehet, hogy egyáltalán szükség van-e olyan tehetséggondozásra, amely a célcsoportot etnikai hovatartozása alapján határozza meg. A kérdésre azonban nem tudunk egyértelműen válaszolni. A bemutatott esetek azt sejtetik, hogy az etnikai alapú tehetséggondozás a politikai indoktrinálás veszélyét hordozza. Legalábbis, ha a leendő fiatal értelmiségieket célozza meg.

FORRAY R. KATALIN & BOROS JULIANNA

IRODALOM

- BALOGH LÁSZLÓ (2004) *Iskolai tehetséggondozás*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó.
- ERŐSEMESÉ (2007) „*A civileknek nincs kiszámítható jövő...*” Amarodrom, 2007. május
- FORRAY R. KATALIN (1978) Ösztöndíjas középiskolások. In.: dr. Boldizsár Mária, dr. Forray R. Katalin, Gubi Magda, Vadász Terézia & dr. Veszprémi László: *Mit tettünk értük?* Budapest, Tankönyvkiadó. p. 83.
- HAMAR MÁRIA (1998) A tehetséggondozás a mindennapok gyakorlatában. *Iskolakultúra*, No. 3.
- HAVAS GÁBOR (2007) (ed) *Utak a felsőoktatásba*. Kutatási beszámoló. Budapest, Erasmus Kollégium Egyesület.
- HORDÓSY RITA (2008) A Népi Kollégiumok Országos Szövetsége. In: Gerő Márton (ed) *Kötőjel*, Budapest, ELTE TÁTK. p. 37.
- KARDOS LÁSZLÓ (2000) Amikor a népi Kollégiumokról vallanom kell. In: Pogány Mária *A NÉKOSZ utóélete*. Budapest, Püski.
- MANG BÉLA (2008) *A tehetséggondozás a hazai felsőoktatási stratégiában*. ELTE.
- MÖNKS & FRANZ J. (1998) *A tehetség és gondozása*. Debrecen, Tehetség és társadalom.
- PAPP ISTVÁN (2008) A népi kollégiumi mozgalom története 1944-ig. Népi tehetségek gondozása, vagy tudatos elitnevelési kísérlet? *Politikatörténeti Füzetek*, XXVI., Budapest, Napvilág Kiadó.
- RANSCHBURG JENŐ (1989) (ed) *Tehetséggondozás az iskolában*. Pedagógiai és pszichológiai tanulmányok a tehetséges tanulók felismeréséről és képzéséről. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Internetes források:
 Friedrich Ebert Alapítvány, www.fesbp.hu
 Magyar Géniusz Program. www.okm.gov.hu
 Romaversitas Alapítvány, www.romaversitas.hu
 Roma Szakkollégium, www.romszakkoll.atw.hu/
 Romológia Tanszék, PTE BTK, <http://nti.btk.pte.hu/rom/>
 Soros Alapítvány, www.soros.org
 Szakkollégiumi Charta, www.szakkollegium.hu
 Wislocki Henrik Szakkollégium, www.btk.pte.hu